

WIR DANKEN EUCH! ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՅԱՅՏՆԵՆՔ ՁԵՁԻ

Posted on April 24, 2016 by Keghart

keghart.com

Category: [Opinions](#)

✘ Դոկտ. Աբել Զինյ. Մանուկեան, Ժընեւ, 24 Ապրիլ 2016

Անցեալ 21 Յունիսի առաւօտեան, սովորականին պէս, Ժընեւէն դէպի Պեռն՝ Չուիցերիոյ Ազգային Գրադարան մեկնեցայ: Ծրագրած էի առկայ ուսումնասիրութեանս համար հետազոտութիւններս **✘** շարունակել օգտագործելով մասնաւորաբար այն ամսագիրը, զոր ատենին հրատարակած էր Չուիցերիոյ Հայասերներու Միութիւնը: Մեծղի ժողովածուն, որուն խորագիրն էր «Տեղեկութիւններ Հայաստանի Մասին», հրատարակուած էր Յուլիս 1916-էն մինչեւ 1944 թուականը Պագելի մէջ: Անոր երկար տարիներու խմբագրապետը եղած էր Էմմանուէլ Ռիկկընսպախ՝ Չուիցերիոյ գերմանախօս շրջանին մէջ հայոց արդար իրաւունքներու նուիրեալ ջատագովներէն մին: «Տեղեկութիւններ Հայաստանի Մասին» ամսագիրը կը հետապնդէր ոչ միայն Չուիցերիոյ ընթերցասէր հասարակութեան լուրեր հաղորդել Հայաստանի, Թուրքիոյ մէջ ահասարսուռ անցուդարձերուն եւ ընդհանրապէս Մերձաւոր Արեւելքի մէջ տիրող անմխիթար կացութեան մասին, այլ նաեւ իրագէկ դարձնել զուիցերիացի բարերարները, թէ իրենց նիւթական նուէրները ո՞ր եւ ի՞նչ նպատակներու կը տրամադրուէին: Տենդոտ հետաքրքրութեամբ մը կը թերթի ժողովածուն էջ առ էջ, կը կարդայի սիւնակներուն մէջ տեղ գտած յօդուածներուն խորագրերը, ապա համակարգիչիս մէջ իսկոյն կը նշէի բոլոր այն վկայութիւնները, որոնք կրնային մասնաւոր կարեւորութիւն ներկայացնել այն նիւթին համար, զոր կ'առաջադրէի ուսումնասիրել եւ վերածել հատորի մը:

✘ Դոկտ. Աբել Զինյ. Մանուկեան, Ժընեւ, 24 Ապրիլ 2016

Անցեալ 21 Յունիսի առաւօտեան, սովորականին պէս, Ժընեւէն դէպի Պեռն՝ Չուիցերիոյ Ազգային Գրադարան մեկնեցայ: Ծրագրած էի առկայ ուսումնասիրութեանս համար հետազոտութիւններս **✘** շարունակել օգտագործելով մասնաւորաբար այն ամսագիրը, զոր ատենին հրատարակած էր Չուիցերիոյ Հայասերներու Միութիւնը: Մեծղի ժողովածուն, որուն խորագիրն էր «Տեղեկութիւններ Հայաստանի Մասին», հրատարակուած էր Յուլիս 1916-էն մինչեւ 1944 թուականը Պագելի մէջ: Անոր երկար տարիներու խմբագրապետը եղած էր Էմմանուէլ Ռիկկընսպախ՝ Չուիցերիոյ գերմանախօս շրջանին մէջ հայոց արդար իրաւունքներու նուիրեալ ջատագովներէն մին: «Տեղեկութիւններ Հայաստանի Մասին» ամսագիրը կը հետապնդէր ոչ միայն Չուիցերիոյ ընթերցասէր հասարակութեան լուրեր հաղորդել Հայաստանի, Թուրքիոյ մէջ ահասարսուռ անցուդարձերուն եւ ընդհանրապէս Մերձաւոր Արեւելքի մէջ տիրող անմխիթար կացութեան մասին, այլ նաեւ իրագէկ դարձնել զուիցերիացի բարերարները, թէ իրենց նիւթական նուէրները ո՞ր եւ ի՞նչ նպատակներու կը տրամադրուէին: Տենդոտ հետաքրքրութեամբ մը կը թերթի ժողովածուն էջ առ էջ, կը կարդայի սիւնակներուն մէջ տեղ գտած յօդուածներուն խորագրերը, ապա համակարգիչիս մէջ իսկոյն կը նշէի բոլոր այն վկայութիւնները, որոնք կրնային մասնաւոր կարեւորութիւն ներկայացնել այն նիւթին համար, զոր կ'առաջադրէի ուսումնասիրել եւ վերածել հատորի մը:

Շարունակելով որոնումներս, երբ կը դարձնէի Յունիս 1932-ի 57-րդ թիւին էջերը, հայեացքս կանգ առաւ մեծադիր պատկերի մը վրայ, որ կը կրէր «Նպաստընկալ երեխաներ Պէյրութի գաղթականներու ջամբարին մէջ» խորագիրը: Ուղղահայեաց դիրքով գետեղուած չորս որբերու՝ զոյգ մը աղջիկներու եւ զոյգ մըն ալ տղոց իրարայաջորդ լուսանկարներուն քով հաստագիր տպագրուած

Եր «Շնորհակալություն կը յայտնենք Ձեզի» երախտիքի մը սրտառուչ արտայայտությունը: Տարակոյս չկար, որ սոյն պատկերը արտատպումն էր շրջաբերական նամակի մը, որ Չուհիցերիոյ Հայասերներու Միությունը շրջանառութեան մէջ դրած էր զուհիցերիացի նուիրատուներուն խիղճը կարիքաւորներու նկատմամբ անելի զգայուն դարձնելու եւ միաժամանակ ուղղակի այս որբուկներուն բերնով անոնց շնորհակալութիւն յայտնելու համար:

Խոր յուզում մը համակեց զիս: Որբերուն նայուածքին մէջ կը տեսնէի անասելի թախիծ մը, վիշտերու ծով մը ամբողջ եւ նահատակութեան պատմութիւնը ազգիս: Ինծի կը թուէր, թէ այդ երեխաները իրենց դառն ճակատագրով շղթայուած էին իրարու, մարդակերպ գազաններու ձեռքով վայրագաբար հազնելով որբութեան կրակոտ շապիկը: Անոնք խլուած էին իրենց ծնողաց զուրգուրանքէն, ընտանեկան յարկին սիրասուն միջավայրէն ու այն ջերմութենէն, որ իւրաքանչիւր անհատի կեանքին մէջ օդի ու ջուրի պէս անհրաժեշտութիւն են ապրելու, գոյատեւելու եւ զարգանալու համար:

Բնականաբար առաջին անգամ չէր, որ կը հանդիպէի նման տխուր պատկերներու: «Մանկութիւն չունեցող երեխաներ», ահաւասիկ այս էր առաջին մտածումը, որ կը ծագէր մտքիս մէջ ամէն անգամ, երբ կը հանդիպէի թերեւս ալ անելի ճնշող կամ նոյնաբովանդակ հոգեցունց նկարներու:

Պարզ հետաքրքրութիւն մը կը մղէր զիս կարդալու այդ որբերուն անունները, որոնք իրենց ճակատագրին ամբողջ գորշութեանը մէջ պահ մը յանկարծ հանդիպած էին յուսաժպիտ երանգի մը, դառնալով կարեկցանքի առարկան զուհիցերիացի բարեգործներու:

Ինքնաբերաբար, եւ նոյնիսկ քիչ մըն ալ անտարբեր կարդացի նաեւ վերէն երկրորդ նկարին քով արձանագրուած բոկոտն մանչուկին անունը. Գրիգոր Թափանեան: Յանկարծ սարսուռի մը պաղ հոսանքը սահեցաւ ամբողջ մարմնովս: Ինծի անհաւատալի թուաց իրողութիւնը, որ ուղղակի աչքերովս կարդացի: Տղուն անունը հարազատ էր ինծի, բայց դեռ կը դժուարանայի զայն տեղաւորել ճանաչողութեանս պրիսմակին մէջ: Ի՞նչպէս կրնար ըլլալ, որ ես ալ կը սկսէի ակամայ օղակաւորովի ճակատագրի այդ շղթային մէջ, օղակ մը, որ հեղձ պատճառելու չափ պարանոցս կը սեղմէր: Աստուած իմ, հեղ մը շունչ խնդրեցի, սակայն առանց պատկերացնելու թէ ի վերջոյ ի՞նչ էր ինծի հետ պատահածը: Անցեալն էր որ կը գերէր զիս, ու անտեղիտալիօրէն կը դառնար ներկայ իմ կեանքիս մէջ ու աչքերուս առջեւ կը պարզէր մաս մը իմ սեփական ընտանիքիս պատմութենէն, որ ցարդ անձանօթ էր ինծի: Արդեօք հաւատալ կարելի՞ էր, որ այս խեղճ որբի նկարին մէջ հարազատ մօրեղբայրս կը գտնէի: Ի՞նչպէս կրնար պատահիլ, որ ան յանկարծ պիտի յայտնուէր զուհիցերիական ամսագրի մը էջերուն մէջ, ու ես տարիներ վերջ, թէկուզ իր այս հէգ նկարին միջոցով, հետը պիտի հանդիպէի առանձնապէս Չուհիցերիոյ Ազգային Գրադարանի յարկին տակ: Համառօտ կենսագրութիւն մը, որ տեղադրուած էր իր նկարէն քիչ մը վար, կասկածելու ալ ոչ մէկ տեղիք կը ձգէր. «Գրիգոր Թափանեան, եօթ տարեկան, կը տառապի մալարիայով, հայրը մահացած է, մայրը իբրեւ աղախին կ'աշխատի՝ հայթայթել կարենալու համար նաեւ ուրիշ երկու երեխաներու ապրուստը»:

Նոյն օրը երեկոյեան, երբ ժընեւ վերադարձայ, իսկոյն զանգահարեցի Տալլաս՝ մօրեղբօրս՝ Գրիգորի այրիին, պարզած պատմութեանս վերաբերեալ անգամ մը եւս ունենալու համար վերջնական

հետ մահուան եւ անհետացումի աւագուտին մէջ ձգել նաեւ իր անցեալն ու տոհմին պատմութիւնը:

Հայոց Յեղասպանութեան դժնդակ օրերուն, հաճընցիներու տարագրութենէն ետք, որբացած երեխաներ, որոնց մէջ էր նաեւ Արշալոյս մեծ մայրս, մահուան ճիրաններէն մազապուրծ, տարբեր ճամբաներով եւ ուղղակի հրաշքի բերումով հազարաւորներու հետ եկած է Լիբանան ու ապաստանած արեւելեան Պէյրութի Նահր շրջանի հայ գաղթականներու միջավայրին մէջ: Սակայն Մինաս մեծ հայրս փրկուած է շնորհիւ անապատաբնակ արաբ պետեւիներու, որոնք պատանին վերցնելով իրենց քով, սնած եւ կարգած են զայն իրենց ուղտերուն պահապան: Երբ ան թեւակոխած է իր երիտասարդ տարիքը, բարեխիղճ պետեւին օրապահիկով մը զինք ազատ արձակած է, որպէսզի երթալով Լիբանան, կին վերցէ իր ցեղէն եւ, այսպէս, միանայ իր ազգին: Հասնելով Պէյրութ, մեծ հայրս իր ցեղակիցները կը գտնէ գաղթականներու ճամբարներու ընչազրկութեան եւ ծով կարիքներու մէջ, բայց կեանքի բազմատեսակ դժուարութեանց դէմ պայքարելու ոգին եւ վերապրելու անկոտրում կամքը գերազանցապէս առկայ էր ոչ միայն անձնապէս իր, այլ նաեւ թշուառներու այդ հոծ բանակին մէջ: Հակառակ գործուած աւերին եւ ճակատագրի կործանարար հարուածներուն, վտարանդի հօտը հայոց անտերունչ չէր ձգուած Լիբանանի թեպետ հիւրընկալ, բայց դեռ օտար միջավայրին մէջ: Գաղթական հայութեան ազգային առաջնորդներուն եւ պատասխանատու անձանց նօսրացած հոյը անվիատ կ'այցելէր տեսնելու, վիճակագրելու, միխթարելու, հոգայլու, հասնելու եւ բաժին հանելու համար այն քիչէն զոր ունէր, դարմանել փորձելով անհամար վերքերը իր հայկազուն ժողովուրդին: Այսպիսի առաջնահերթ եւ տարատեսակ պարտականութիւններու շարքին, ան քաջ կը հետեւէր նաեւ ազգին ժողովրդագրական նպատակներուն, ուստի՝ ցեղին շարունակութիւնը, հայ ընտանիքին աճը ապահովելու եւ գաղթականներուն ընկերային-հասարակական կենցաղը վերակազմակերպելու հեռանկարով, կը քաջալերէր կեանքին հասած համապատասխան զոյգերը, որ ամուսնանան եւ կազմեն իրենց հայաշունչ ընտանիքը: Այդ միջոցին է որ, ահա, քաջասիրտ տեր հայր մը, ընդհանրական պսակի մը խորհրդակատարութեան ձեւին տակ, գաղթականներու ջամբարի համեստ պայմաններուն մէջ, այլոց հետ օրինած է նաեւ մեծ ծնողացս՝ Մինասի եւ Արշալոյսի ամուսնութիւնը:

Առջինեկ իր երկու երեխաները՝ Ովսաննան եւ Գրիգորը ունենալէ ետք, Մինաս մեծ հայրս կ'որոշէ Արժանթին մեկնիլ, որպէսզի կեանքի աւելի ապահով եւ բարօր պայմաններ ստեղծէ իր երիտասարդ ընտանիքին համար: Պուէնոս Այրեսի մէջ ան կ'իւրացնէ լուսանկարչութեան արհեստը, եւ լուսանկարչական եռօտանի գործիքը ուսին՝ կը շրջի քաղաքի թաղերով ու արուարձաններով՝ վաստկելու համար իր օրապահիկը: Դեռ կենդանի եւ թարմ գոյներով կը յիշեմ Արշալոյս մեծ մօրս պատմած այն դրուագը, որ մեծ հայրս Հաճնոյ բարբառով Արժանթինէն իրեն նամակներ կը յղէր, ուր կը դրուատէր իր ընտրած նոր կենսավայրին մէջ քաղաքակրթութեան եւ ճարտարագիտութեան ձեռք բերած հսկայական նուաճումները, եւ զանոնք համեմատելով Պէյրութի այդ ժամանակուան համեստ պայմաններուն հետ՝ կ'ըսէր. «Էջը կոյնօ ընտաս լամբայի լիսին, հեստիդի պօտին կուճօկը կու կոխես, թիմ էթրաֆը լիս կուլնօ»: Սոյնը արդի արեւմտահայերէնով պիտի նշանակէր՝ «Աջը կուրնայ այդ լամբարի լոյսին, այստեղ պատին վրայ կոճակը կը կոխես, ամեն տեղ կը լուսաւորուի»:

Ես այս նախադասութիւնը մեծ մօրս յաճախ կրկնել կու տայի, տղայաբար զուարճանալով Հաճնոյ բարբառի արդի աշխարհաբարին հետ ունեցած խոշոր տարբերութեան վրայ: Ինչպէ՞ս կրնայի այդ

Ժամանակ ըմբռնել եւ գնահատել, թէ իւրաքանչիւր բարբառ մայր լեզուաընտանիքին մէջ կը ներկայացնէ անզուգական հարստութիւն մը. ան իր մէջ կը խտացնէ գայն խօսող ժողովուրդին պատմութիւնը, ինքնութիւնը, ասանդոյթներն ու սովորութիւնները, մէկ խօսքով՝ մշակութային ճոխ արգասիքը: Այսօր խորապէս կ'ափսոսամ, որ Ֆիզիքապէս կտրուած ըլլալով մեր մայրենի հողէն, ա՛խ, զրկուած խրոխտ Տաւրոսի գմբուխտ գեղեցկութենէն, մեր հայրենի Կիլիկիոյ փառերգին բառերով՝ «արեւ պարգեւող մեր աշխարհէն», նոյնիսկ նաեւ հոն՝ մեր պապերու աճիւններուն քով ննջելու իրաւունքէն, դատապարտուած ենք կորսնցնելու մեր մայրենին՝ լեզու եւ բարբառ, ազգային ասանդութիւն, մշակոյթ եւ ինքնութիւն: Արդե՞՞ք պիտի կարենանք պահպանել գէթ մեր հաւաքական յիշողութիւնը, թէ ժամանակի բռնաւոր քայքայումին մէջ, ինչպէս Որբերեան պիտի ըսէր, «յիշատակն ալ կ'անցնի երգի մը նման»:

Արժանքին մեկնելու նախօրեակին մեծ հայրս հաւատացած էր, որ Պուլենոս Այրեսի մէջ ընտանիքին հետ իր վերամիացումը երկարատեւ ժամանակամիջոցի մը պիտի չկարօտի, քանի գիտէր, որ իր կինը երրորդ երեխայով յդի էր, ուստի ինք ալ իր կարգին ամէն միջոցի կը դիմէր, որպէսզի ինչքան հնարաւոր է շուտ կարենար զիրենք Արժանքին փոխադրել: Սակայն դժիւմ ճակատագիրը այլ կերպ կ'որոշէ. օրերն ու ամիսները կ'երկարին, եւ մեծ մայրս, իր ամուսինէն հեռու, նիւթական դժուարին պայմաններու մէջ կը ծննդաբերէ աղջնակ մը, որ յետագային պիտի ըլլար իմ մայրը: Մեծ մայրս իր նորածինը տարագրութեան մէջ մահացած իր մօր անունով Եղիսաբէթ կը կոչէ ու այս մասին նամակով մը կը հաղորդէ մեծ հօրս, որ կրկնակի ուրախութեամբ կ'որոշունէ իր դստեր ծննդեան եւ անուանակոչութեան լուրը: Ան կը պատասխանէ, թէ իր վաղամեռիկ մօր անունն ալ Եղիսաբէթ եղած էր, հետեւաբար՝ նորածինին անունին մէջ պիտի յիշատակուէին նահատակ երկու մայրերն ալ:

Արդարեւ, մեծ հօրս ճակտի քիրտով վաստկած եւ Պէյրուք ուղարկած գումարով մեծ մայրս երկու անգամ կը փորձէ Պուլենոս Այրես մեկնիլ, բայց Մարսիլիոյ մէջ պատկան պաշտօնեաներէ մերժում ստանալով, ստիպուած կ'ըլլայ իր երեք զաւակներուն հետ վերադառնալու Պէյրուք: Այս գոյգ մը ձախողութիւններուն հիմնական պատճառ հանդիսացած էր մօրեղբօրս ազագուն ըլլալու եւ խաժախտով տառապելու փաստը, որ այդ ժամանակ Պէյրուքի գաղթականներուն ջամբարներուն մէջ շատ տարածուած աչքի հիւանդութիւն մըն էր, որ ոչ միայն վարակիչ կը համարուէր, այլ՝ չբուժուելու պարագային կրնար հիւանդը մինչեւ կուրութիւն առաջնորդել: Մարսիլիոյ նաւահանգիստը պաշտօնեաներ լրջօրէն տարակուսած են նոյնիսկ, որ դժուար թէ պատանին կարենար բաց ովկիանոսին վրայ նաւով այդ երկարատեւ ճամբորդութենէն վերապրիլ:

Ատեն մը ետք, մեծ հօրս մահուան գոյժը կը հասնի Պէյրուք: Ծանր աշխատանքը, ընտանիքին համար ծայրայեղօրէն խնայելու որոշումը, սնունդի պակասը հիւժած էին զինք եւ թոքատապի հետեւանքով պատճառ դարձած իր մահուան: Մեծ մօրս այլեւս ոչ մէկ միջոց մնացած էր, այլապէս դիմելու աշխատանքի՝ իր ճակտին դառն քիրտովը վաստկելու համար իր հացը, կարենալ պահելու համար իր երեք որբերը: Ծանր եւ երկարատեւ ծառայութիւնը իբրեւ դայեակ, խոհարար, հաւաքարար եւ տան ինսամատար՝ լիբանանցի արաբ պետական պաշտօնեայի մը բազմանդամ ընտանիքին մօտ, կը ստիպէ զինք իր զաւակները յանձնելու որբանոցի խնամքին: Նկատի ունենալով, որ մայրս այդ ժամանակ դեռ ընդամենը երկու տարեկան էր, որբանոցի տնօրէնութիւնը

կը մերժէ զայն ընդունիլ, քանի որ մանկամարդ փոքրիկներու ինամքը աւելի մեծ պատասխանատուութիւն մը կը նախադրէր: Ճարահատ մեծ մայրս սակայն չի յուսահատիր, այլ՝ օրն ի բուն նստելով որբանոցի մուտքին առջեւ աղի արցունք կը թափէ, կ'աղերսէ այնքան, որ պաշտօնէութեան քար սրտերն անգամ գուրով կը ճմլէ, իր դեռատի աղջնակին համար յաջողցնելով տնօրինելու բացառութիւն մը:

Որբանոցին դպրոցն աւարտելէ ետք, Ովսաննա մօրաքոյրս հետեւեալ քանի մը տարիներուն իբրեւ դաստիարակ կը ծառայէ նոյն որբանոցին մէջ: Բողոքական համայնքէն հայ երիտասարդի մը հետ ամուսնանալէ ետք, առաջին ներգաղթին կը մեկնի Խորհրդային Հայաստան, եւ բնակելով Երեւանի մէջ՝ կը դառնայ հայաշունչ ընտանիքի մը բազմազաւակ մայրը, յետագային՝ տէր ահագին թոռներու եւ ծոռերու:

Մանկութեանս օրերուն անհուն ուրախութիւն մը կ'ապրէի ամէն անգամ, երբ Գրիգոր մօրեղբայրս, որ մինչ այդ դարձած էր բեռնատար ինքնաշարժներու հմուտ մեքենագործ մը, ընտանեօք մեզի այցելութեան գար, միասնաբար նշելու համար Ս. Ծնունդն ու Չատիկը, նաեւ՝ ազգային-եկեղեցական միւս տօները, որոնք լիբանանահայ մեր ընտանեկան-հասարակական կեանքին մէջ առանձնայատուկ նշանակութիւն ունէին: Անոնք կը կազմէին մեր հայեցի գոյութեան էական մասը, մեզի կը ներշնչէին ազգային ինքնութիւն ու մեր մէջ կը կոփէին պատկանելիութեան մը հզօր գիտակցութիւնը, անբաժանելիօրէն կապելով մեր հոգին ու արեան մէն մի բջիջը մեր հողին, մշակոյթին, քրիստոնէական կրօնքին ու պատմութեան հետ: Ընտանեկան հաւաքի եւ տօնակատարութեան այսպիսի ուրախալի առիթներով, մեծ մայրս այդ ի՛նչ զարմանալի ոգեւորութեամբ տոհմիկ քաղցրաւենիներ կը պատրաստէր, եւ մենք բոլորս՝ մեծերէն մինչեւ փոքրերը հաճոյքով կը ճաշակէինք սեղանին բարիքը՝ անմեռ յիշատակ մը հայ հիւրընկալ օճախի ճոխութենէն: Ճաշէն ետք, երբ մեծերը սուրճ ըմպելով կամ ծխախոտ ծխելով իրենց առօրեային հետ կապուած հարցերով կամ քաղաքական զրոյցներով կը տարուէին, ինծի տարեկից Ստեփան զարմիկիս հետ յաճախ կը խօսէի այն մասին, թէ ի՛նչ պիտի ուզէի ըլլալ ապագային կամ ինչպիսի՞ մասնագիտութիւն մը պիտի իւրացնէի՝ յաջողակ անձ մը դառնալու համար: Այդ ժամանակ մտքես բնաւ չէր անցներ, որ օր մը պիտի դառնայի օժեալ քահանայ մը, մին՝ հոգեւոր սպասաւորներէն իմ ազգիս: Բայց Նախախնամութիւնը Սուրբ դեռ պատանի տարիքիս քայլերս դէպի Ս. Էջմիածին առաջնորդեց, ուր ձեռնադրուեցայ հոգեւորական՝ ձեռամբ երջանկայիշատակ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի, ճակտիս վրայ օծումիս հետ ընդունելով անջնջելի նոր ինքնութիւն, իսկ Էութեանս մէջ՝ վսեմ եւ մշտնջենաւոր կոչում մը:

Այդ օրերուն էր, երբ մօրաքոյրս այցի եկած էր ինծի: Ես բոլորովին ի զուր յանդգնութիւնը ունեցայ իրեն ուղղելու ջղուտ հարցում մը, թէ ան ինչո՞ւ կ'անդամակցի Երեւանի հայ բողոքական համայնքին ու կը յաճախէ անոր ժողովարանը: Մօրաքոյրս բարեհամբոյր ժպիտով մէյ մը ինծի նայեցաւ ու ըսաւ. «Տղա՛ս, Տիրոջ առջեւ մենք բոլորս մէկ ենք: Մեծ Եղեռնի օրերուն մեր դարաւոր թշնամին մեզի չհարցուց թէ մեր մէջ ո՞վ է առաքելականը, կաթողիկէն կամ բողոքականը: Ան ջարդեց անխտիր, քանի որ բոլորս քրիստոնէայ հայեր էինք. ան ամենքս դարձուց որբ եւ հայրենիքէ վտարանդի: Ահա, երբ ոսոխը նենգ տարբերութիւն չի դներ մեր մէջ, ապա ինչո՞ւ մենք, որ մէկ Տիրոջ եւ հաւատքի

զաւակներ ենք, խտրականութեան կ'ենթարկենք զիրար, անհաշտ բաժանումներ ստեղծելով ազգին մէջ: Քրիստոնէութիւնը հաւատքի եւ սիրոյ դաս է, որ անձի մը հոգիին ու սրտին մէջ կրնայ աճիլ եւ պտուղ տալ առանձնապէս ազատութեան շնորհած պայմաններով: Իւրաքանչիւր քրիստոնէայ անձ ասով է որ կը սնի եւ կ'ուժաւորի, բարոյական կատարելութեամբ կ'օժտուի, ու իր մէջ կը կերտէ մաքուր խիղճ ու ազնիւ նկարագիր մը: Մոլեռանդութիւններն ու ծայրայեղութիւնները, ըլլան անոնք գաղափարախօսական, վարդապետական կամ կրօնական, կրօնքին պարզեւած ճիշդ այս մեծագոյն արժէքը՝ անոր հոգին եւ ընտրելու ազատութիւնը կը կաշկանդեն եւ, այսպէս, հաւատացեալ անհատը կը զրկեն մշտապէս հաղորդակցելէ իր Տիրոջ եւ Արարչին հետ:

«Երեւանի մէջ ես կ'այցելեմ նաեւ հայ առաքելական եկեղեցիները, բայց որովհետեւ փոքր տարիքիս Պէյրութի որբանոցին մէջ բողոքական դաստիարակներու խնամքը վայելած եմ, կը սիրեմ անոնց պարզ աղօթքներն ու դիւրամատչելի աշխարհաբարով կատարուող հոգեւոր երգերը: Այո, Հայ եկեղեցւոյ աղօթքներն ու շարականները թեպէտ գեղեցիկ են ու ներշնչող, բայց գրաբարին պատճառով շատ քիչ բան կը հասկնամ անոնց բովանդակութենէն»:

Հետաքրքրական իրողութիւնն այն է, որ մօրաքոյրս, ինչպէս նաեւ մօրեղբայրս ու մայրս, հակառակ որբանոցին մէջ իրենց ստացած բողոքական կրթութեան, բոլորն ալ պսակուած են Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ, եւ յետագային իրենց զաւակներն ալ կ'ընել տուած են անոր սրբազան ծեսին եւ աւանդութեանց համաձայն: Եւ այս փաստն է ահա, որ Եագոբ Քիւնցլերի եւ իր կնոջ, ինչպէս նաեւ միւս մարդասերներուն բարոյական արժէքը ա՛լ աւելի կը բարձրացնէ, եւ ստոյգ պատիւ կը բերէ իրենց երկրին, ազգին ու կրօնական հաստատութիւններուն: Արդարեւ, անոնք այդ հազարաւոր եւ ցաւատանջ որբերուն մարդորսական նկրտումներով չմօտեցան, այլ, Աւետարանի օրինակին համաձայն, որպէս նոր Բարի Սամարացիներ անոնց վրայ հոգացին գերազանցապէս մղումովը իրենց մաքուր հաւատքին եւ մարդասիրական անկեղծ զգացումներուն:

Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի օրերուն, երբ խօլ ինքնակործանումը եւ մահը կը թեւածէին այդ գեղածիծաղ երկրին վրայ, շատ մը ուրիշ լիբանանահայերու նման մօրեղբայրս ալ բռնեց արտագաղթի ճամբան, եւ 1987 թուականին իր ընտանիքին հետ ընդմիշտ հաստատուեցաւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Տալլաս քաղաքը: Այցելութեան մը առթիւ հոն բարեբախտութիւնը ունեցայ մկրտելու իր անունով Գրիգոր անուանակոչուած թոռնիկը, իրեն հետ բաժնելով իր ընտանիքի աճին անսահման ուրախութիւնը: Սա պահուս անգամ մը եւս կը նայիմ Պէյրութի գաղթականներու ջամբարին մէջ առնուած հեզ որբերու նկարին. կը դիտեմ մօրեղբօս՝ երբեմնի այդ խեղճ տղուն տխուր դէմքը: Բայց տարօրինա՛կ, այս անգամ յուզումը չէ որ պիտի ընկճեր զիս, այլ՝ հիացումի խանդավառող զգացում մը պիտի համակեր եութիւնս ամբողջ: Հիացում՝ իր եւ իրեն պէս հայ սերնդակիցներու վերապրելու քաջութեան վրայ, հիացում՝ կործանարար սեւ ուժերուն դէմ անոնց մղած յաղթական պայքարին վրայ, հիացում՝ անոնց կրանիտեայ հաւատքին եւ պայծառ լաւատեսութեան վրայ, ոգեւին կառչած մնալու կեանքի անընդմիջելի եւ անկործանելի խոր-հուրդին, այլ՝ ճակատագրին անողոք հարուածներէն ետք վերստին կարենալ ոտքի կանգնելու, ունենալու անդիմադրելի վճռակամութիւնը ոչ միայն հիմնելու իրենց հայաշունչ ընտանիքը, այլ նաեւ նոր սերունդին փոխանցելու ազգին ոչնչացումէ ու կորուստէ փրկուած աւանդը:

1915 թուականին հայ ժողովուրդին դեմ իրականացուած Ցեղասպանութեան, ինչպէս նաեւ հետեւեալ տարիներուն, նամանաւանդ 1920 թուականի Հոկտեմբերին Հաճընի մէջ թուրք ազգայնականներու կատարած ահաւոր կոտորածին եւ Կիլիկիոյ հայաթափումին հետեւանքով հայրենագուրկ դարձաւ նաեւ ի՛մ ընտանիքս, գրկուելով ապրուստի եւ գոյատեւելու իր բոլոր միջոցներէն: Ցեղասպան թուրքը յափշտակեց իրմէ արժանազայել կեանք մը ապրելու իրաւունքը, բայց շնորհիւ մարդասիրական այն սրտաբուլի օժանդակութեան, որ ցուցաբերեց զուիցերիացի ժողովուրդը կարեւր հայութեան նկատմամբ, վերապրողներուն հետ նաեւ ընտանիքիս շնորհուեցաւ գոյատեւելու եւ հետզհետէ բազմանալու եզակի բախտը: Հակառակ ճակատագրին հասցուցած դաժան հարուածներուն, երբեմնի մեր մեծ ընտանիքին մնացորդացը իր աշխատանքով եւ ճակտին արդար քիրտով ապրեցաւ իմաստալից ու լեցուն կեանք մը: Այսօր ան կ'աճի ու կը զարգանայ Հայրենիքի եւ Սփիւռքի տարբեր քաղաքներուն՝ Երեւանի, Դամասկոսի, Պէյրութի, Տալլասի, Լոս Անճելըսի, Թորոնթոյի, Ֆրանքֆուրթի եւ Ժընեւի մէջ:

Իբրեւ մին երբեմնի մահուան դատապարտուած այս ընտանիքի ժառանգորդներէն, միանգամայն տեղին կը գտնեմ այստեղ համակ երախտագիտութեամբ զուիցերիացի ժողովուրդին եւ իր հայասեր բարեգործներուն շերմ սրտիս սիրոյ խորութենէն անկեղծօրէն ըսելու՝ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՅԱՅՏԵՄ ՁԵՁԻ:

